

РЕЦЕНЗІЯ

рецензента на дисертацію Чен Менвей «Інтеграція європейських традицій у скрипкове мистецтво Китаю (на прикладі музичного життя Китаю першої половини ХХ століття)», представлену до захисту на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 025 Музичне мистецтво галузі знань 02 Культура і мистецтво

Китайське скрипкове мистецтво характеризується своєрідними художньо-символістичними традиціями та яскравою національною ідентичністю, як і інші культурні надбання Давнього Сходу, на розвиток яких вплинули традиційні уявлення, філософські переконання, вірування, соціокультурна ситуація, суспільно-історичні, політично-економічні та інші передумови.

Музичне мистецтво Китаю у ХХ столітті, в тому числі, й скрипкове, слід розглядати в контексті дихотомії «Схід – Захід», крізь призму різновекторного культурного діалогу, який постає вкрай важливим засобом полікультурної комунікації в царині скрипкового мистецтва, якій сприяли загальна соціокультурна ситуація, гастролі в Китаї західних музикантів, закордонні студії китайських скрипалів, еміграція до Піднебесної професійних музикантів із Заходу, гастролі китайських виконавців, інтенсифікація концертного життя, конкурсно-фестивального руху, майстер-класи західних скрипалів та ін.

У контексті взаємодії культурно-мистецьких традицій Піднебесної та західних країн, у тому числі, й у просторі скрипкового мистецтва, актуалізується феномен культурогенезу, з його діалогічним дискурсом концепту культури.

Інтеграція європейських традицій у скрипкове мистецтво Китаю пов'язана також із діяльністю знакових особистостей, завдяки подвижницькій

праці яких суттєво інтенсифікувався градус розвитку китайського скрипкового мистецтва у ХХ ст. на різних рівнях – від організації скрипкових студій, поширення форм концертного життя, до взорування у скрипковій творчості на жанрово-стильові, композиційні, семантично-інтерпретаційні та інші про-європейські орієнтири у ділянці композиції, виконавства, педагогіки, гастрольній практиці, конкурсному русі та ін.

Завдяки результативним інтеграційним процесам, китайське скрипкове мистецтво минулого століття позначене професіоналізацією процесу здобуття фахових навичок, виробленням методологічних принципів та педагогічних засад, активним наповненням концертного та педагогічного репертуарів, організацією скрипкових конкурсів, появою значної кількості виконавців, які сублімували національні та західноєвропейські скрипкові студії та ін. Таким чином, у минулому столітті, крізь призму полікультурного діалогу, китайське скрипкове мистецтво ефективно та успішно інтегрувалося у світовий музичний простір, сублімуючи питомі традиції та інонаціональний виконавський, композиторський та педагогічний досвід.

Обґрунтованість актуальності теми дослідження. Дисертаційна робота Чен Менвей «Інтеграція європейських традицій у скрипкове мистецтво Китаю (на прикладі музичного життя Китаю першої половини ХХ століття)» є оригінальною науковою працею, дослідницька площина якої зосереджена на вивченні історичних етапів розвитку професійного скрипкового мистецтва Піднебесної крізь призму інтеграції європейських традицій у першій половині минулого століття.

Вкрай важливо, що у роботі акцентована роль української мистецької еміграції у Китаї, як виняткового соціокультурного феномену, виокремлено персоналії, з'ясовано та реконструйовано творчі біографії скрипалів з України. У пропонованому дисертанткою науковому аспекті, ця тема розглядається вперше.

Дисертація Чен Менвей виконана на кафедрі історії музики ЛНМА імені М.В. Лисенка, згідно перспективного тематичного плану науково-дослідної роботи на 2019 – 2024 рр.

Методологічні засади. Чен Менвей обрала не досліджений раніше історично-музикознавчий ракурс проблеми, спираючись на комплексний міждисциплінарний методологічний підхід – зокрема, на історико-культурологічний, джерелознавчо-пошуковий, аналітичний, музикознавчий, синергетичний та ноологічний методи.

Заслуговує схвалення звернення здобувачки до широкого корпусу музикознавчих, мистецтвознавчих, культурологічних, історичних, філософських та естетичних праць, літературних надбань китайських письменників, мемуарів, періодичних та довідкових видань, архівних матеріалів, Інтернет джерел та ін.

Головні результати дослідження. Варто виділити багаторівневість розкриття теми у дисертації Чен Менвей, її струнку архітектонічну концепцію, укладену у вступ, чотири розділи, висновки, список використаних джерел та додатки (додаток 1. Фото Володимира Трахтенберга; додаток 2. Фото Олександра Дзигара; додаток 3. Ноти «Сюїти для скрипки і фортепіано «Амей»» Ма Сіцуна).

У першому розділі «Теоретичні основи дослідження інтеграційних тенденцій у скрипковому мистецтві Китаю», який складається з трьох підрозділів, дисертантка детально дослідила культурологічно-мистецтвознавчий дискурс скрипкового мистецтва Китаю в контексті інтеграційних процесів (підрозділ 1.1), ретельно проаналізувала входження скрипки в культурний простір Китаю в умовах міжкультурної комунікації (підрозділ 1.2), ґрунтовно розглянула перший етап професіоналізації скрипкового мистецтва Піднебесної в умовах колоніальної експансії західних держав ХІХ ст. (підрозділ 1.3).

Цінно, що в процесі написання дисертації Чен Менвей віднайшла та описала перший приклад знайомства китайців зі скрипкою, датований 1601 роком при дворі імператора Ваньлі, а не другою половиною XVII ст. за часів імператора Кансі, як вказують матеріали інших праць.

Важливо, що у контексті першого розділу здобувачка простежила шляхи проникнення скрипки в Китай і окреслила перші історичні етапи поширення скрипкового мистецтва, дослідила діяльність місіонерів у впровадженні в Піднебесній знань з теорії західноєвропейської музики, зібрала і систематизувала свідчення про перші приклади слухання творів європейської скрипкової музики, встановила китайські аналогії імен окремих європейських місіонерів, як перших музичних діячів (Маттео Річчі – Сіноу; Мікеле Руджері – Ло Мін Цзянь; Томас Перейра – Сю Рішен; Фердинанд Вербіст – Нан Хуа Жен), проаналізувала виникнення низки культурно-громадських рухів та їхній вплив на розвиток культурно-мистецького життя краю.

В останньому підрозділі першого розділу дисертантка апелює до праці «Свідомість і життя» Лян Шуміна, який у пошуках сенсу китайської культури, у компаративному зіставленні із західною культурою, стверджував: «Китайська культура є інтуїтивною, філософічною, спрямованою на досягнення гармонії людини із зовнішнім світом. <...> Західна культура – завжди науково-раціональна, постійно спрямована на рух вперед і боротьбу за панування світом, бо у філософствуванні європейців головним прагненням є знання, а не життя»¹.

Другий розділ дисертації, присвячений дослідженню соціокультурних передумов проникнення європейських традицій у скрипкове мистецтво Китаю періоду кінця XIX – першої третини XX століття, також складається з трьох підрозділів. У підрозділі 2.1. заслуговує схвалення ретельне простеження ранніх прикладів отримання професійної освіти китайськими скрипалями у зарубіжних фахівців у контексті вестернізації мистецького

---

¹ Шумін Лян. Свідомість і життя. *Повне зібрання творів у 8 томах*. Цзинань, 1923. Том 3. С. 743.

життя. У підрозділі 2.2. здобувачка детально дослідила концертно-виконавську діяльність в Піднебесній західних скрипалів у першій третині ХХ ст., а у підрозділі 2.3. Чен Менвей вельми цікаво, з позиції сучасного наукового дискурсу, вивчила особливості інтеграції європейських традицій скрипкового виконавства в китайське традиційне інструментальне мистецтво ХХ ст. Позитивною рисою другого розділу є виокремлення просвітницької позиції Цін Рон Гонга, підкреслення специфічних особливостей виконавської та педагогічної діяльності Чжао Нянькуй, Му Чжицін, Тань Шучжень, Цен Живун, Цао Жуцзінь, Є Бо, Ситу Мен Янь, Сяо Юмей та ін. Дисертантка акцентує архіважливість факту знайомства китайських скрипалів з національними європейськими школами для подальшого розвитку скрипкового мистецтва у Піднебесній.

В контексті другого розділу Чен Менвей, для унаочнення теоретичних міркувань, на матеріалах преси, спогадів та наукових розвідок проаналізувала сольну, ансамблеву та концертну діяльність західних скрипалів (Р. Харта, А. Бромлі, І. Кеніга, В. Пулкрабека, Ф. Крейсlera, Я. Хейфеца, І. Менухіна, Й. Сігеті, А. Віттенберга, Ш. Гольдберга, О. Могилевського, Є. Цимбалістого та ін.), дослідила концертні виступи гастролерів у Шанхаї, Пекіні, Харбіні, Тяньцзині та Наньцзині, зібрала відомості про виконувані ними твори та відгуки про особливості індивідуального виконавського стилю, описала практику концертів камерної ансамблевої музики та проведення майстер-класів (С. Хансен, Є. Цимбалістою, О. Могилевським, О. Шаєвським та ін.).

Другий розділ завершується висновками, в яких дисертантка наголошує: «При дослідженні проблеми інтегрування в національне скрипкове мистецтво Китаю традицій Заходу виявлено яскраві ознаки синергії: існування великої кількості взаємних перекладів, вплив західних композиційних технік на творчість китайських композиторів для окремих національних струнних і вплив характеристик гри на китайській ерху на

створення композицій китайськими композиторами для європейської скрипки» (с. 98).

У третьому розділі Чен Менвей фундаментально проаналізувала внесок скрипалів з України на становлення та розвиток професійного скрипкового мистецтва Китаю, навела найбільш яскраві приклади культурно-мистецького життя української громади в Піднебесній в першій половині ХХ ст. (підрозділ 3.1.), детально простежила різні аспекти діяльності тут українських скрипалів (підрозділ 3.2.), зробила важливі наукові узагальнення щодо значення діяльності Володимира Трахтенберга та Олександра Дзигара в аспекті професіоналізації скрипкового мистецтва Китаю (підрозділ 3.3.).

Цінність цього розділу полягає у змістовному спрямуванні дослідницького вектору – від аналізу діяльності українських мистців у Китаї, здійсненого на основі матеріалів газет та журналів Харбіна і Шанхая 1910 – 1940 рр., музикознавчих та історичних праць, спогадів та архівних матеріалів Хейлундзянського історичного архіву та афіш цього періоду, до встановлення імен плеяди українських скрипалів, які прибули до Піднебесної.

Авторка дослідила та увиразнила основні постулати різнобічної діяльності визначних представників скрипкового мистецтва – скрипалів єврейського походження з міста Кременець Володимира Трахтенберга та Ісаака Стерна, одного з перших у Китаї камералістів Олександра Дзигара, який став активним популяризатором творів української скрипкової і камерно-інструментальної музики, був активним учасником суспільно-культурного життя української громади, редактором і видавцем журналу «Молодий українець», Головою молодіжних організацій «Українська Далекосхідна Січ», «Союз Української Молоді» та ін.

Цінно, що Чен Менвей не лише реконструювала творчі біографії українських скрипалів під час перебування в Китаї, а й описала виконуваний ними репертуар, навела імена їхніх учнів тощо. Надзвичайно важливо, що

здобувачка віднайшла унікальний факт прижиттєвого виконання О. Дзигарем дуету для скрипки і фортепіано «Дрібнички» Ярослава Лопатинського.

Виокремлюючи важливість концертної та педагогічної діяльності в Піднебесній скрипалів з України, здобувачка підкреслила: «Віднайдена велика кількість документальних свідчень дозволила ствердити, що на шляху становлення професійного скрипкового мистецтва Китаю та інтеграції європейських традицій в скрипкове мистецтво Китаю українські скрипалі відіграли дуже важливу роль... Важливим стало віднайдення в китайських джерелах твердження про значення діяльності Трахтенберга як *родоначальника* скрипкової школи Китаю і лише після нього – визначення Ма Сіцуна як засновника *національної* скрипкової школи. Це положення залишається незмінним до наших днів» (с. 146; 183).

Специфікуючи у четвертому розділі становлення національного професійного скрипкового мистецтва Китаю в першій половині ХХ ст., авторка дисертації детально проаналізувала становлення системи музичної освіти (підрозділ 4.1.) та вивчила здобутки найбільш вагомих представників китайської композиторської та виконавської скрипкової творчостей (підрозділ 4.2.). Цінно, що в контексті останнього розділу дисертантка дослідила процес здобуття китайськими скрипалями вищої професійної освіти у ХХ ст. (до Культурної Революції), вивчила напрями педагогічної діяльності, методи навчання і специфіку навчального та виконавського репертуарів перших зарубіжних скрипалів, встановила персоналії скрипалів з України і систематизувала здобутки їхніх найяскравіших учнів, увиразнила важливість ролі зарубіжних педагогів та китайських педагогів-скрипалів у становленні та розбудові китайської скрипкової школи, зосередила увагу на основоположній ролі в цьому процесі Сяо Юмея, як ректора першої в Китаї Шанхайської консерваторії, та Ма Сіцуна – скрипаля-віртуоза, композитора, педагога, дослідника, музично-громадського діяча, фундатора національної китайської скрипкової школи. Так, Ма Сіцун заснував низку спеціалізованих

вищих музичних навчальних закладів² та зумів наблизити досягнення китайських скрипалів до найвищих міжнародних стандартів, він перший серед скрипалів Піднебесної був визнаний виконавцем світового рівня. Мистець виховав плеяду виконавців-віртуозів (Ма Сяоцзюня, Чень Юсінь, Лін Яоцзі, Лю Тяньхуа, Є Сяогана, Лю Юсі та ін.), перший з-поміж китайських композиторів продемонстрував у скрипковій творчості досконале володіння західними техніками композиції, які сублімував із семантичними та сонорно-колористичними характеристиками звучання традиційних китайських струнних інструментів. У цьому контексті, здобувачка резюмує: «специфіка тембрової колористичності мислення /Ма Сіцуна – З. Л-С./ виявилась для посилення національного відчуття, а індивідуальна своєрідність виконавського та композиторського стилів – у поєднанні китайських інтонацій, вуалюванні пентатоніки в європейських ладах та метро-ритмічної перемінності зі специфікою західного скрипкового мистецтва» (с. 184).

Принагідно зазначу, що в останньому розділі авторка акцентує на поєднанні європейських прийомів гри на скрипці з прийомами гри на традиційних струнних інструментах, описує роль Шанхайського Музичного Товариства в скрипковій нотовидавничій сфері, досліджує перші скрипкові твори китайських авторів (Лю Тяньхуа, Сяо Юмея, Ма Сіцуна, Сіань Сінхяя, Лі Сигуана та ін.). При аналізі Чен Менвей наголошує на романтичній специфіці скрипкової музики Ма Сіцуна з відчутними ознаками імпресіонізму (зокрема, в детально проаналізованій нею «Сюїті для скрипки і фортепіано «Амей»»), справедливо акцентує на поєднанні технічних прийомів гри на скрипці та ерху в творах Лю Тяньхуа, Ма Сяоцзюня, Є Сяогана та ін.

---

² Серед заснованих Ма Сіцуном музично-освітніх осередків – Китайська Академія Культури в Тайбеї, Консерваторія в Гуанчжоу, Південно-Китайська Консерваторія в Гонконгу, Китайська Академія Культури в Тайбеї, Інститут Мистецтв імені Лу Сіня та ін.

Висновки дисертації є методологічно обґрунтованими й виступають квінтесенцією всього дослідження. Вони відзначаються сконцентрованою науковою думкою, логічною будовою, відповідно до мети та поставлених у вступі завдань. Чен Менвей резюмує: «Тенденцію засвоєння китайськими скрипалями і композиторами європейських традицій при пріоритетному збереженні ознак традиційного національного охарактеризовано як незмінну особливість їх творчого мислення. Інтегрування європейських традицій в скрипкову виконавську, методико-педагогічну, композиторську школу Китаю сприяло піднесенню китайського скрипкового мистецтва до вищих міжнародних стандартів» (с. 185).

Перспективи подальших досліджень. Здобувачка акцентує, що дисертація може мати продовження у розвідках, спрямованих на розроблення моделі викладання класу камерного ансамблю в Піднебесній, а також у пошуку матеріалів у архівах Австралії та Південної Америки щодо діяльності у Китаї українських скрипалів та ін.

Наукова новизна теоретичних результатів. В дисертації *вперше* в українському музикознавстві Чен Менвей здійснила періодизацію розвитку скрипкового мистецтва Китаю, узагальнила роль перших європейських місіонерів у промоції скрипки у Піднебесній, збирила і систематизувала свідчення перших прикладів слухання тут творів європейської скрипкової музики, дослідила запозичення китайськими скрипалями форм європейської освітньої та концертно-виконавської практик, визначила специфічні особливості здобуття професійної освіти китайських скрипалів у західних фахівців, проаналізувала перші скрипкові твори національних композиторів, описала виникнення у Піднебесній камерно-ансамблевого музикування, дослідила внесок українських скрипалів у культурно-мистецькому житті краю, віднайшла приклади виконання у Китаї творів української скрипкової музики, суттєво доповнила музикознавчий апарат, пов'язаний із виконавським дискурсом китайської скрипкової музики в цілому.

Дисертаційна праця Чен Менвей володіє вагомою **практичною цінністю**. Зокрема, практичне значення отриманих результатів полягає в можливості їх використання у лекційних курсах з історії скрипкового мистецтва, історії світової музичної культури, історії української музики, під час викладання спеціальних навчальних курсів та ін. Матеріали дисертації можуть знадобитись скрипалям під час концертної діяльності, педагогічної роботи та дослідницько-пошукової праці.

Оцінка наукових публікацій здобувача. Основні положення дисертації Чен Менвей віддзеркалені в 4-х фахових публікаціях, 1-й публікації в іноземному виданні (індексованому у науково-метричній базі *Web of Science*), узагальнені у 5-ти розвідках апробаційного характеру, обговорені під час участі дисертантки у Всеукраїнських та Міжнародних науково-практичних конференціях.

Слід підкреслити, що як дисертація, так і окремі розвідки Чен Менвей позбавлені фабрикації, фальсифікації, текстових запозичень без посилань, та не порушують норм академічної доброчесності, про що засвідчила перевірка на наявність плагіату в сервісі *Unichack*, здійснена на кафедрі історії музики ЛНМА імені М.В. Лисенка, на засіданні якої систематично здійснювалось обговорення результатів дисертації.

Питання. В контексті ознайомлення з текстом дисертаційного дослідження Чен Менвей, до його авторки виникають наступні запитання:

1) у яких аспектах найбільше проявився культурний полілог у царині китайського скрипкового мистецтва у першій половині минулого століття?

2) яким чином професіоналізація скрипкового мистецтва у Китаї, у контексті інтеграційних процесів, позначилась на розвитку композиторської та виконавської творчостей у другій половині ХХ століття, аж до сьогодення?

3) чи представлена скрипка у китайському джазовому мистецтві? Якщо так, назвіть найвідоміших представників та тенденції розвитку джазового виконавства.

Зауваження. В цілому, позитивно оцінюючи дисертацію Чен Менвей, як завершене і самостійне наукове дослідження, варто вказати на деякі зауваження. В першу чергу, вони стосуються помилок комп'ютерного набору, деяких порушень лексико-семантичних норм тощо. Водночас, слід підкреслити, що вони позбавлені системного характеру, є поодинокими та кардинально не впливають на позитивне враження від рецензованої роботи.

Висновок. Отже, дисертаційне дослідження Чен Менвей створює вагомий підстави для розширення наукового знання у ділянці генези, розвитку, поширення та промоції китайського скрипкового мистецтва у його композиторському, виконавському та методологічному вимірах, під впливом розмаїтих соціокультурних інтеграційних процесів.

Надзвичайно важливо, що в контексті вивчення інтеграційних процесів Чен Менвей акцентувала вагомий внесок українських музикантів на розвиток китайського скрипкового мистецтва та довела, що «скрипалі з України долучились до закладання в Китаї потужної виконавської бази, заснування навчальних музичних закладів, розвитку педагогічної праці, зберігали на чужині традиції своєї національної культури, пропагували твори української музики і відіграли важливу роль в організації музичної освіти, розвитку концертного життя та шляхом привнесення своїх національних традицій сприяли професіоналізації в Китаї скрипкового мистецтва» (с. 183).

Вагомими здобутками означеної дисертації є: її актуальний дослідницький вектор, струнка концепція, широке поле опрацьованої теоретичної бази (зокрема, список використаних джерел включає 253 найменування, з яких 91 – іноземними мовами), переконлива аргументованість кожного положення завдань вступу у тексті та висновках роботи, високий рівень методологічної оснащеності, теоретично обґрунтовані результати. До здобутків роботи належать також аналітична сконцентрованість та завершеність не лише загальних висновків, а й висновків після кожного з чотирьох розділів.

Слід також відзначити дослідницький хист Чен Менвей у його тісному зв'язку з її індивідуальним виконавським стилем, які оригінально поєдналися і проявились під час написання дисертації. Артикуючи її вагому наукову цінність, хочеться підкреслити значний потенціал здобувачки до продовження праці у обраному дослідницькому векторі.

Таким чином, є всі підстави стверджувати, що дисертація Чен Менвей «Інтеграція європейських традицій у скрипкове мистецтво Китаю (на прикладі музичного життя Китаю першої половини ХХ століття)» відповідає вимогам, що висуваються до здобувачів наукового ступеня доктора філософії (згідно Постанови Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44), а її авторка заслуговує присудження пошукуваного наукового ступеня за спеціальністю 025 Музичне мистецтво галузі знань 02 Культура і мистецтво.

Рецензент –

кандидат мистецтвознавства,
доцент, професор кафедри
історії музики Львівської національної
музичної академії імені М.В. Лисенка
27.12.2023 р.

ЛАСТОВЕЦЬКА-СОЛАНСЬКА

Зоряна Миколаївна

